

Formidling af ophavsretsoverdragelse

– et afgørende led i understøttelsen af Open Science

Den uhindrede adgang til forskning er en tendens, der fortsat vokser. Men jeg savner en tydeligere og bredere formidlingsindsats om den ophavsret, der udgør fundamentet for realiseringen af Open Science.

Af Rasmus Rindom Riise,
rarr@kb.dk

Open Data, Open Access, Open Science er begreber, man skal gøre sig umage for ikke at støde på som forsker, forskerstøtte eller som ansat i universitetsbibliotekssektoren. Den uhindrede adgang til forskning er en tendens, der fortsat vokser - under stærk påvirkning af Open Science-udviklingen i Europa - og i højere grad bliver en del af bevidstheden hos de danske universiteter og de institutioner, der supporterer dem.

Universitetsbibliotekerne har længe arbejdet idealistisk i understøttelsen af Open Science, navnlig Open Access-publicering, hvor bibliotekerne har navigeret forskere rundt i junglen

af embargoer, APC'er og forskellige typer af Open Access i alverdens farver. Bibliotekerne har også ydet en stor indsats for at få vendt publiceringskulturen hos forskerne, så de i højere grad kan se fordelene ved at publicere Open Access frem for den konventionelle toll access-publicering. Stor cadeau til den indsats!

Men jeg savner en tydeligere og bredere formidlingsindsats om den ophavsret, der udgør fundamentet for realiseringen af Open Science. Ophavsretten udgør en helt central rolle i opgøret med f.eks. betalingsmurene, da ophavsretten sikrer de kommercielle forlag den juridiske ret til at

tage betaling for værker, de ikke selv har forfattet. Lad mig gennemgå kort, hvordan det egentlig hænger sammen.

Copyright Transfer Agreements

Det er mere reglen end undtagelsen, at forskere forud for publicering i videnskabelige tidsskrifter, ejet af kommercielle forlag, overdrager ophavsretten til deres videnskabelige værker til forlagene via såkaldte "Copyright Transfer Agreements" (CTA). Det er velbeskrevet i faglitteraturen, og der er endda lavet en film om problemstillingen (Paywall: The Business of Scholarship (2018))!

Graden af overdragelse varierer dog, men i de værste tilfælde er der tale

Billedet er licenseret under CC0 1.0

om komplet ophavsretsoverdragelse, der giver forlagene den fulde ophavsret til alle versioner af det videnskabelige værk, uanset form eller medie. Det giver samtidig forlagene juridisk hjemmel til at opsætte en betalingsmur og sikre en aldeles lukrativ forretning. Det skader ikke forlagenes indtjening, at de tilmed ikke har nogen omkostninger forbundet med hverken forskningsarbejdet, forskningsfaciliteter eller udførelse af peer reviewet.

Det er derimod en skidt forretning for statskassen, der som udgangspunkt har betalt for forskningen, men som nu er nødsaget til at finansiere adgangen til forskningen i publikationsform.

Det er derfor også tankevækkende, at Uddannelses- og Forskningsministeriet via BFI-pointsystemet nudger

forskere til at udgive i tidsskrifter, der opererer med denne forretningsmodel, men det er en anden historie, der ikke skal diskuteres yderligere her.

Formidling af ophavsretsoverdragelse

Formidling af ophavsret er et område som universitetsbibliotekerne også har taget til sig, ikke mindst den del der knytter sig til undervisningsområdet på universiteterne. Her hjælper bibliotekerne fortvivlede undervisere med at navigere rundt i en anden jungle af Copydan-regler, eller BA- og KA-studerende, der er i vildrede om, hvad de præcist må i forhold til gengivelser og genbrug af ophavsretsbeskyttede værker i diverse projekter og specialer.

Men hvor ligger formidlingsindsatsen om ophavsretsoverdragelse til kommercielle aktører? Som nævnt

spiller ophavsret en væsentlig rolle i at understøtte – men også modarbejde – Open Science.

Universitetsbibliotekerne bør i langt højere grad træde mere proaktivt ind i formidlings- og vejledningsarbejdet med ophavsretsoverdragelse og på den måde understøtte universiteternes arbejde mod Open Science.

Det er vigtigt at understrege, at bibliotekerne ikke skal agere jurister. Der er tale om en indsats, der udelukkende skal have karakter af at være formidlende og vejledende. Bibliotekerne skal heller ikke være formynderiske – forskere har stadig en vis publiceringsfrihed til at publicere, hvor de ønsker – men i kraft af, at universiteterne har sat Open Science på dagsordenen, giver det god mening, at bibliotekerne formidler de faktorer, der medvirker til at hindre Open Science.

Et oplagt sted at sætte ind som formidler af ophavsretsoverdragelse er ved kurser for ph.d.-studerende. Her møder vi forskere i begyndelsen af deres forskerkarrierer, og vi kan her skærpe deres bevidsthed om, hvordan de kommercielle forlag agerer, og hvilke konsekvenser det kan have for retten til egen forskning. Men der bør i formidlingen også anlægges et større perspektiv på, hvordan ophavsretsoverdragelse kan være en hæmsko for Open Science, der afskærer den offentligt finansierede forskning som et fælles gode med afgørende værdi for videnskab i bred, lokal og global forstand.

I mit arbejde på Københavns Universitetsbibliotek oplever jeg ganske ofte, at også erfarne forskere ikke er klar over, at de overdrager rettigheder til forlagene ved publicering, og at universitetsbiblioteket efterfølgende køber adgang til abonnementsbaserede informationsressourcer, herunder videnskabelige tidsskrifter, hvor forskerne selv har bidraget med artikler.

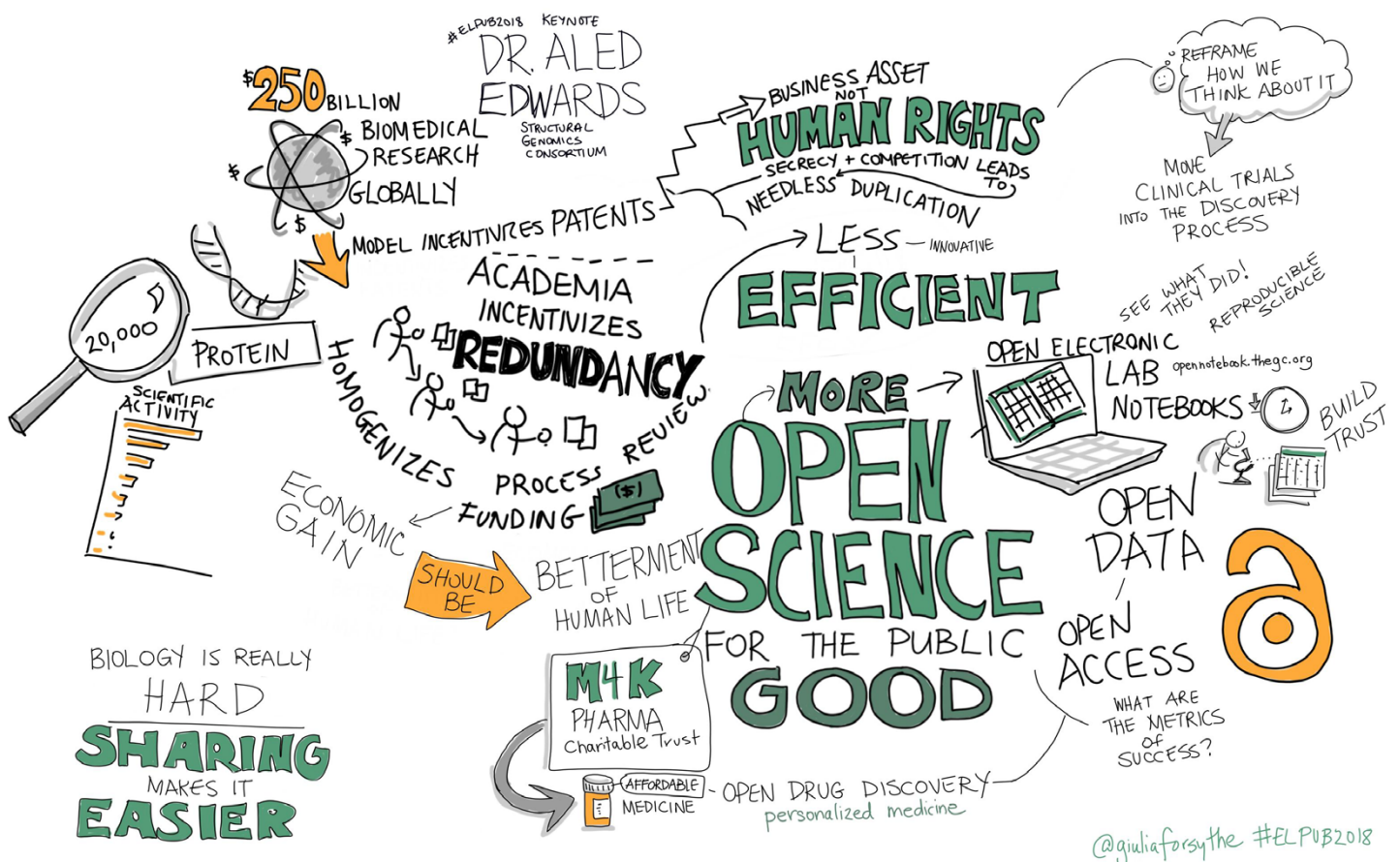
Der kan sagtens være tale om forskere, der har været universitetsansatte i mere end 20 år.

Forskernes manglende kendskab til ophavsretsoverdragelse er jo ganske foruroligende, men tydeliggør samtidig behovet for at der bliver sat ind for midlingsmæssigt fra universitetsbibliotekernes side.

Open Science er en nødvendighed

Som nævnt indledningsvist, er Open Science-udviklingen voksende i Danmark og resten af Europa. Denne udvikling er kærkommen taget de udfordringer i betragtning, som verden står overfor. I den sammenhæng er klimakrisen et nærliggende eksempel, som flere forskere betoner, udgør en direkte trussel mod menneskehedens eksistensgrundlag. Open Science er i den sammenhæng ikke blot et behageligt gode – det er en nødvendighed. Det er absurd at tænke på, at banebrydende forskning i grønne teknologier og løsninger til klimaforandringer kan være gemt inde bag betalingsmure

og være hindret i at få videst mulig udbredelse. Men klimaforskning har ikke monopol på denne absurditet – det gælder sådan set al offentligt finansieret forskning, uanset medie eller form. Man kan derfor håbe, at Danmark på et tidspunkt vælger at gøre som Frankrig og Holland, hvor ophavsretslov sikrer at forskerne har ret til at tilgængeliggøre deres publikationer som Open Access efter en embargoperiode - også selvom forskerne kontraktuelt har overdraget deres ophavsrettigheder til forlaget. En sådan ændring i den danske ophavsretslov venter desværre nok ikke lige rundt om hjørnet. Det er også en af grundene til, at universitetsbibliotekerne bør gå mere proaktivt til værks i formidlings- og vejledningsarbejdet med ophavsretsoverdragelse og dermed understøtte universiteternes arbejde mod Open Science.

"Open Science for the Public Good" af Dr. Aled Edwards er licenseret under CC BY 2.0